

НЕОЛЕКСЕМИ З КОМПОНЕНТОМ АНТИ- У МОВІ СУЧАСНИХ ЗМІ: ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

*У статті проаналізовано інновації з препозитивним компонентом іношомовного походження **анти-** у мові сучасних ЗМІ, з'ясовано їх функційно-семантичні властивості.*

Ключові слова: компонент, неолексема, інновації, запозичення, номінація, мова ЗМІ.

Зміни, що відбуваються в українському суспільстві протягом останніх десятиріч, помітно впливають на словниковий склад української мови.

Національна мова, її словниковий склад, окремі номінативні типи, окремі номінатами відображають суспільний, історичний і культурний розвиток народу. Термінологічні системи, стилістична значущість різних типів нових номінацій чи роль чужих і запозичених слів для номінування нових фактів дійсності є важливим ілюстративним засобом такого розвитку. Дослідники акцентують увагу на інтенсивну модифікацію національного лексикону: появу значної кількості неологічної лексики, семантичну переорієнтацію лексики, зовнішні та внутрішні запозичення в сучасну літературну мову (Б. Ажнюк, І. Каминін, А. Ломовцева, Д. Мазурик, Н. Попова, О. Тодор); акцентують на активізації певних словотвірних засобів, що зумовлено законами як внутрішньомовними, так і впливом зовнішніх позамовних чинників (К. Городенська, В. Грещук, Є. Карпіловська, Н. Клименко, О. Стишов та ін.). Тому вивчення специфіки творення неологізмів за допомогою запозичених словотвірних формантів і їх функційних можливостей поза сумнівом є актуальним.

Однією з передумов вироблення нових і коригування наявних норм літературної мови є потужна міжмовна взаємодія, унаслідок чого українська мова активно поповнюється запозиченими елементами, словотвірними моделями, що потребують адаптування й виструнчення відповідно до вимог і потреб української мови.

Мета статті – здійснити функційно-семантичний аналіз інноваційної лексики сучасних ЗМІ, утвореної за допомогою препозитивного компонента грецького походження **анти-**.

Джерельною базою дослідження послуговували «Словник іншомовних слів» (Укл. Л. Пустовіт та ін. – К., 2000); неологічні словники А. Нелюби і С. Нелюби «Лексико-словотвірні інновації» (Харків, 1983-2003, 2004-2006, 2007, 2008-2009); словопоказчик авторських неологізмів як додаток до монографії О. Стишова «Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації)» (К., 2005); Нові й актуалізовані слова та значення: Словникові матеріали (2002 – 2010) / Кер. проекту і відп. ред. О. Тищенко, авт. колектив: В. Балог, Н. Лозова, Л. Тищенко, О. Тищенко. – К., 2010), матеріали Інтернет-видань, а також приклади з картотеки автора.

Спостереження над мовою сучасних ЗМІ засвідчують поповнення лексичного складу мови префіксальними інноваціями, кількісне зростання яких пов'язане передусім із чинниками екстралінгвального характеру, пошуками нових номінативних та експресивних одиниць. Значна кількість лексичних інновацій утворена за допомогою іншомовних препозитивних морфем. Адаптувавшись до національної системи словотвору, ці запозичені компоненти породили чимало новотворів як на базі переважно іншомовних основ, так і власне українських.

Українська мова протягом тривалого періоду поповнювалася не тільки запозиченими словами, а й компонентами іншомовних слів. Статус іншомовних препозитивних і постпозитивних одиниць описали Н. Авілова, В. Акуленко, О. Безпояско, В. Горпинич, К. Городенська, В. Григор'єв, Є. Карпіловська, Н. Клименко, І. Кочан, Н. Титаренко, О. Стишов та інші. Гібридний, двоїстий

характер цих іншомовних одиниць є тим об'єктивним чинником, що ускладнює визначення їх статусу [Азарова 2011: 28].

Серед науковців існують різні погляди щодо визначення статусу іншомовних компонентів. Дослідники по-різному трактують визначення таких одиниць: *афіксоїди* (Т. Канделаки, А. Грищенко, Л. Мацько, О. Безпояско, К. Городенська); *афіксальні радиксоїди* (Р. Сафін), *пре- і постпозитивні міжнародні блоки* (В. Акуленко, Б. Бартков), *міжнародні терміноелементи* (В. Григор'єв, Д. Лотте, Л. Симоненко, Е. Скороходько), *напівафікси* (М. Степанова), *абрєвіатури* (М. Сердюк), *морфемоїди без певного морфемного статусу і без чіткої мовної належності* (Н. Васильєва), *морфєми кореневого статусу* (І. Кочан), *варіанти словосполучень з повними прикметниками, значення яких зафіксоване у першій частині композита* (Л. Катлінська), *аброморфєми* (Н. Клименко).

Іншомовні компоненти в наш час виявляють високу продуктивність, однак процес їх морфологізації ще не завершений. Тому слова, що мають у складі ці елементи, Л. Азарова, Г. Кухарчук [Азарова 2011: 29] пропонують уважати композитами, що перетворилися у прості слова.

Лексика сучасної української мови поповнюється останнім часом значною кількістю нових композитів.

У науковій літературі наголошено на тому, що у творенні слів з іншомовними препозитивними чи постпозитивними компонентами переважає спосіб складання. Слово- та основоскладання здатне точніше, повніше, економніше передати нові поняття, тому-то цей спосіб розвиває сьогодні високу дериваційну активність. Особливо це стосується творення складних слів із першим незмінним усіченим чи зв'язаним компонентом інтернаціонального (грецького) походження.

В аналізованій період у мові національних ЗМІ з'являється чимало новотворів із продуктивним компонентом **анти-** (грец. *anti* – «проти») зі значенням протилежності, заперечення, протиставлення, протидії, відмінності ознак, спрямування проти того, що позначено твірною

основою [Пустовіт 2000: 88]. Такі утворення становлять досить численну групу, що зумовлено значною мірою таким екстралінгвальним чинником, як напрям загального заперечення.

Префікс **анти-** використовують передусім для деривації іменникових новотворів, що виражають значення **«протилежність, ворожість тому, що названо твірною основою»**: *антиінформація, антизакон, антиконфлікт, антикумівство, антилюстрація, антирейтинг, антиреклама, антиякість*. Напр.: *Антикумівство (титри до сюжету) (1+1: ТСН, 14.06.09); ... що за часів прогресуючого переродження ідей та людей, чергового ще пізнішого перефарбовування, та антилюстрації, нової хвилі «азефівщини» й мародерства, – і війни всіх з усіма... (ЛУ, 39/07, с. 4); На другому місці з антиякості – реклама Олега Тягнибока (Свобода, 51/09, с. 2).*

Префікс **анти-** відзначається високою продуктивністю у деривації новотворів переважно з політичної сфери. На цій його особливості акцентує також О. Стишов, зазначаючи, що «деякі зарубіжні лінгвісти пояснюють це модною серед політиків тенденцією подовжувати слова та вирази, щоб виграти час, завуалювати ідею, ускладнити висловлення» [Стишов 2010: 72].

У структурі іменників, що називають людей, цей префікс передає значення «антипод», пор.: *антипатріот* – протилежне до патріот, *антирегіонал* – протилежне до регіонал, *анти-терорист* – протилежний терористові, напр.: *Він антипатріот у всіх сенсах слова, прихильник курсу, який може лише неухильно послабити його країну, завдавати удару по перспективах достойного життя її громадян і зменшення впливу Росії в світі (http://tsn.ua, 7.04.2013); Учетверте на мені була біло-синя сорочка. Значить, отримав прочухана від антирегіоналів (Ю. Береза. Чи повірять?); «Антитерористи» впевнені, що право на носіння особистої вогнепальної зброї нас дисциплінує (День, 10.10.07, с. 2).*

Деякі іменники сформувалися на основі запозичених іменників за аналогією до наявних у мові утворень: *антиеліта, антимafia, антиреклама*. Напр.: *Ця еліта перетворюється на антиеліту, тому потрібна нова*

контреліта (5 канал: 5 копійок, 07.07.07); «Українська спілка боротьби з мафією і корупцією» і рух «**Антимафія**» звернулися до генерального прокурора Віктора Пшонки. (<http://www.radiosvoboda.org>, 14.01.15); Основною зброєю передвиборчої кампанії в останній період стала **антиреклама** політичних опонентів (<http://ukrinform.ua> 17.10.12).

Зростає кількість утворень з префіксом **анти-**, що приєднується до питомих українських слів. Напр., **антидержавник**, **антикучміст**, **антикучмовець**, **антимайдан**, **антипобут**, **антипоступка**, **анти темник**; **АНТИ-Україна: Антидержавник** уперто не збирався мовчати... (<http://kolomyua.org> 03.05.09); Поселення «**антикучмістів**» під проводом Юрія Луценка та Володимира Чемериса простояло з середини грудня аж до 1 березня 2001 року, поки його не розігнали кілька сотень міліціонерів за рішенням тоді ще Старокиївського райсуду Києва. (<http://pravda.com.ua>, 27.12.13); Потім як **антикучмовець**: трансформер-соціаліст; «польовий командир» Майдану; «термінатор» – винищувач корупціонерів і ДАІ... (День, 11.07.07, с. 4); Олександр Попов, голова КМДА справжній містер **Антимайдан**, це його головна функція (<http://pravda.com.ua>, 12.08.11); Людина-**антипобут** (М. Слабошпицький. Приватна справа дисидента в науці); **Порушення Януковичем питання про відставку глав обладміністрацій стає черговим етапом подальшої ескалації протистояння з президентом, що розвивається за специфічною логікою антипоступок та антикомпромісів** (<http://pravda.com.ua>, 02.10.06); **За великим рахунком, ці угоди про взаєморозуміння і про редакційну політику були своєрідним «антитемником»** (<http://news.meta.ua>, 30.01.06); **Адже основною метою ідеаторів Голодомору було перетворення України на НЕ-Україну. А з часом – на АНТИ-Україну** (Урок української, 5/07, с. 7).

Активно використовується префікс **анти-** для творення іменників зі значенням «засіб для боротьби з чим-небудь, засіб для захисту від чого-небудь». Вони мають переважно конкретну семантику і вживаються у спеціальній термінології: біологічній, медичній, хімічній, технічній: **антикоагулянти**, **антиоксиданти**, напр.: *Широко застосовуються*

антикоагулянти – препарати, які розчиняють тромби в судинах (Із газети); Вчені Онкологічного центру Ломбардії в університеті Джорджстауна (США) виявили, що *антиоксиданти* можуть не тільки пригнічувати рак, але і стимулювати його розвиток (<http://pinu.com.ua> 17.07.14).

Протягом останніх десятиріч засоби масової інформації використовують слова з префіксом **анти-**, що виражає не протилежні, розташовані на різних полюсах, взаємопов'язані поняття, а ті, які заперечують зміст, переданий твірним словом: *антиінформація, антимігрант, антипіар, антирейтинг, антиштраф*, напр.: *Тому про всі досягнення доводиться узнавати з газет, а фахова підготовка газетярів часто викликає сумніви (Не беручи вже до уваги численні бульварні видання, завдання яких, здається, – поширювати антиінформацію)* (<http://h.ua>, 29.11.07); *Особливо ж над антипіаром Медведчука попрацював нардеп В. Нечипорук, який збирається вийти із сателітної фракції есдеків «Народовладдя»* (ПіК, 12/04, с. 15); *Червоний віник – головний приз антирейтингу вирішили подарувати начальнику Харківського метрополітену – Сергію Мусєєву, який неодноразово дезінформував пресу...* (Березіль, 7-8/07, с. 7).

Активно послуговуються префіксальними новотворами з компонентом **анти-** автори теле-, радіоматеріалів та інтернет-видань уже в заголовках, що, очевидно, зумовлено специфікою семантики цих лексичних одиниць і функцією аналізованих матеріалів – оперативно висвітлювати явища, події суспільного, політичного життя. Найчастіше автори публікацій використовують у заголовках лексеми, що вирізняються інформативністю, актуальністю, привертають увагу, як-от: *Антимайдан знову кинули на гроші* (Із газети); *Хвиля антимігрантів* (1+1: ТСН, 08.11.08); *У Луцьку відбулась анти-СНІДова хода* (Із газети); *Операція «Антиштраф»* (СТБ: Вікна-Новини, 04.10.07).

Оскільки новотвори тільки з'являються у мові сучасних ЗМІ, то інколи у них відсутнє правописне внормування. Трапляється написання препозитивного компонента **анти-** разом і через дефіс, у лапках і без лапок, з великої літери і з

малої: *антимайдан*, *«антимайдан»*, *Антимайдан*, напр.: *«Гроші! Гроші!»* – привезені на столичний *«антимайдан»* не отримали обіцяне («Волинські новини», 15.12. 13); *Зіброву* пропонували співати на *Антимайдані* («ВолиньPost», 13.12.13). На нашу думку, такі утворення потребують детального вивчення з подальшим його унормуванням і кодифікацією.

Новотвори з префіксом **анти-** вказують на протилежність ознаки або заперечують ознаку, наявність якої виражена прикметниковою твірною основою: *антидемократичний*, *антиесдеківський*, *антикомерційний*, *антикорупційний*, *антинезалежницький*, *антиолігархічний*, *антипомаранчевий*, *антирегламентний*, *антиспікерський*, *антиспілчанський*, *антитарифний*, *антихакерський* та ін., пор.: *Володимир Литвин відверто підігрував антиесдеківському* альянсу і ставив одні і ті ж постанови по кілька разів на голосування (ПіК, 2/03, с. 9); *Фестиваль «Республіка» – це антикомерційний мистецький фестиваль...* (<http://meteo-prog.ua>, 10.08.12); *Костенко проводить антикорупційні* розслідування (ТСН: 1+1, 2.12.14); *Тільки Майдан зупинив наступ антинезалежницьких* рейтингів, але не самих «розчарувальників». Діючи ззовні і зсередини, вони породили декілька штучних «криз» ... (ЛУ, 12/06, с. 30); ... ці «брати Росії» швидко поставили Ющенко на місце і тепер впевнено готують вирішальний удар, розгортаючи повномасштабний *антипомаранчевий* і *антиукраїнський* наступ по всіх фронтах (ЛУ, 25/06, с. 3); ... і тим самим крав у нього дорогоцінні регламентні секунди. Ті, що залишалися невикраденими. Головатий витрачав на *антиспікерівські* заходи (ПіК, 35/03, с. 12); *Що змінилося у Спілці після антиспілчанського* заколоту в жовтні 2003 року? Чи триває така сама боротьба за посади і портфелі, як й у Верховній Раді? (ЛУ, 39/06, с. 1); У Черкаській області, проведені *антитерористичні* командно-штабні навчання на об'єкті підвищеної небезпеки (<http://pres-centr.ck.ua>, 26.04.13); Також у надрах ВР дозріває проект закону «Про діяльність у сфері інформатизації» Отже, гряде серйозна *антихакерська* кампанія (ПіК, 28-29/03, с. 42).

Із-поміж прикметникових дериватів на особливу увагу заслуговують ті, що утворилися на основі власних назв, зокрема імен, прізвищ, псевдонімів відомих державних, політичних, релігійних, громадських та інших діячів. Характерно, що нові прикметники від власних назв утворюються переважно за допомогою суфікса **-ськ-**, який приєднується до твірної основи не безпосередньо, а здебільшого за допомогою інтерфікса **-ів-**: *антиграбовичівський, антилуценківський, антиТабачний, антитимошенківський, антихусейнівський, античервонецький, антиюценківський, антияворівський, антияценюківський* зі значенням «стосовний до того, хто/що виступає проти когось; протилежний до чийогось, не такий, як чийсь». Пор.: *Натомість мітинг, який міська влада дозволила «антилуценківським» партіям (ПР, СПУ, КПУ, зеленим) провести на майдані Свободи, виявився набагато гучнішим* (УМ, 20.03.07, с. 5); *Антипутінський марш єдності України – у Луцьку* («Волинські новини», 09.04.14); *Сьогодні, 30 березня, на площі святого Юра, неподалік НУ «Львівська політехніка» відбувся черговий АнтиТабачний флеш-моб* (<http://news.meta.ua>, 30.03.10); *Можна сказати, що це антитимошенківський бюджет* (СТБ: Вікна-новини, 20.10.05); *Переважають викиди антиграбовичівської публіцистики, на яку адепти Грабовича не знайшли адекватної відповіді* (ЛУ, 42/07, с. 3); *По обіді до античерновецької коаліції приєднався міністр ЖКГ...* (СТБ: Вікна, 10.02.09); *А тепер, у розпал антиукраїнської та антиюценківської істерії, їм вже сам Бог (чи то Ахмет) велів кувати «славу» регіоналам України* (ЛУ, 25/06, с. 3); *Претензії до керівництва НСПУ – несть числа. Присутні навіть, як бачите, й «антияворівські настрої»* (ЛУ, 28/08, с. 3); *Доц не завадив їм [опонентам Яценюка] розгорнути антияценюківські плакати* (СТБ: Вікна, 14.10.09).

Такі антропонімні утворення позначають суспільно-політичні явища, течії, погляди. Характерно, що подібні деривати завжди пов'язані з негативною конотацією або принаймні мають розмовне забарвлення.

Отже, у мові ЗМІ помітна тенденція до активного використання традиційно продуктивного компонента іншомовного походження **анти-**, що

приєднується до іменникових і прикметникових основ як питомих, так і запозичених.

Інноваційні лексеми з компонентом **анти-** виконують не тільки номінативну функцію, а й позначені істотним стилістичним маркуванням.

Література

Азарова, Кухарчук 2011: Азарова Л.Є., Кухарчук Г.В. Словотвірний потенціал компонентів іншомовного походження у творенні композитних науково-технічних термінів / Л.Є. Азарова, Г.В.Кухарчук // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2011. – № 2. – С. 28 – 31.

Віняр 2011: Віняр Г.М. Новий префіксод у словотвірній системі української мови / Г.М. Віняр // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: Зб. наук. праць. – Вип. 6. – 2011. – С. 100 – 105.

Клименко 2008: Клименко Н.Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі [монографія] / Н.Ф.Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк; НАН України. Інститут мовознавства імені О.О. Потебні. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – 335 с.

Клименко 2003: Клименко Н.Ф. Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови / Н.Ф.Клименко // Українська мова. – 2003. – № 3 – 4. – С. 83 – 106.

Нові й актуалізовані значення та слова: Словникові матеріали (2002 – 2010) / Кер.проекту і відп. ред. О.М. Тищенко, авт. колектив: В.О. Балог, Н.Є. Лозова, Л.О. Тищенко, О.М. Тищенко [Інститут української мови НАН України] – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 280 с.

Словник іншомовних слів / Уклад. Л. Пустовіт та ін.. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.

Стишов 2010: Стишов О.А. Глобалізаційні тенденції у префіксальному словотворенні української і білоруської мов кінця ХХ – початку ХХІ ст / О.А. Стишов // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Видавництво

Національного університету «Острозька академія». – Вип. 17. – 2010. – С. 67 – 77.

СТИШОВ 2005: СТИШОВ О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О.А. СТИШОВ. – [2-ге вид., переробл.]. – К. : Пугач, 2005 – 388 с.

Владимир Олексенко

Неолексемы с компонентом анти- в языке современных СМИ: функционально-семантический аспект

В статье проанализированы инновации с препозитивным компонентом иноязычного происхождения анти- в языке современных СМИ, выяснено их функционально-семантические свойства.

Ключевые слова: компонент, неолексема, инновации, заимствования, номинация, язык СМИ.

Volodymyr Oleksenko

Neolexems with the component anti- in the language of modern mass media: functional semantic aspect

Innovations with prepositive component of foreign origin in the language of modern mass media are analyzed in the article, their functional semantic peculiarities are explored.

Key words: component, neolexem, innovations, borrowings, nomination, the language of mass media.